

УДК 342.9

Олег Сидоренко,*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті досліджуються інформаційні правовідносини як правове явище, окреслюються їх особливості, ознаки та види, а також з'ясовується об'єктний складник інформаційних правовідносин. Також автором розглядаються інформаційні ресурси як об'єкт інформаційних правовідносин, визначаються їх загальні і індивідуальні ознаки, юридичні властивості, наводяться приклади їх класифікації.

Ключові слова: інформація, документи, інформаційні ресурси, правовідносини, інформаційні правовідносини, об'єкт інформаційних правовідносин, юридичні властивості інформаційних ресурсів.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій кардинально підвищує суспільне значення і роль інформації, яка перетворюється на рушійну силу суспільного розвитку. У сучасному суспільстві інформація є основою будь-якої діяльності людини. Вона фіксує досвід діяльності, накопичується, фіксується та потребує впорядкування і зберігання. У результаті оброблення і систематизації, концентрації певним способом інформація перетворюється в інформаційний ресурс.

Інформаційний ресурс – це, перш за все, джерело відповідним чином організованої інформації, ресурс у вигляді запасу, який можна використати в разі потреби, засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності. Це доступні для використання відомості в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, які зберігаються на відповідних носіях як документи, бази даних і знань, реєстри, кадастри та інші відомості, що можуть бути власністю будь-якого суб'єкта інформаційних відносин та бути залученими до обігу.

Разом із тим існування будь-якого інформаційного ресурсу, функціонування державних, міждержавних і глобальних інформаційно-комунікаційних систем, що містять інформаційні ресурси, забезпечується не лише сукупністю інформаційно-технологічних, але й організаційно-правових заходів. Це вимагає завчасного вирішення низки правових питань щодо впорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері, вдосконалення їх правового регулювання. У цьому аспекті актуальним є розроблення концепції інформаційних ресурсів як об'єкта інформаційних правовідносин, що дозволяє отримати їх цілісну характеристику, виявити особливості і проблеми правового регулю-

вання формування, використання та розвитку інформаційних ресурсів і, відповідно, в контексті цього розробити пропозиції щодо підвищення ефективності правового регулювання інформаційної сфери в цілому.

Отже, теоретичне обґрунтування правової природи інформаційних ресурсів як об'єкта інформаційних правовідносин, з'ясування їх юридичних властивостей є на тепер надзвичайно важливим питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх робіт, на які спирається автор, слід вказати такі. Л. П. Коваленко досліджено інформаційні відносини як відокремлену, однорідну групу суспільних відносин, що виникають під час обігу інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів у порядку реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також у порядку виконання обов'язків органами виконавчої влади й місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод [10]. Б. А. Кормичем, розглянуто правове регулювання основних видів інформаційних відносин та інформаційної діяльності [15]. О. О. Кульчий охарактеризовано роль права як головного механізму регулювання інформаційних відносин [20]; Н. А. Литвин окреслено деякі особливості застосування інформаційних ресурсів органами державної фіскальної служби України [22]. Д. Маріц досліджено питання щодо визначення змісту поняття «інформаційні відносини» [23]. Г. А. Шокіров проаналізував теоретичний і практичний аспект інформації як основного об'єкта інформаційних правовідносин [37].

Проблемним аспектом цієї статі є розбіжні уявлення науковців щодо сутності інформаційних ресурсів як факту реальної дійсності та відсутність серед правознав-

ців узгодженої позиції щодо їх юридичних властивостей як об'єкта інформаційних правовідносин.

Мета статті. Метою статі є обґрунтування правової природи інформаційних ресурсів як об'єкта інформаційних правовідносин, з'ясування їх юридичних властивостей.

Виклад основного матеріалу. Одним із наслідків впливу на сучасний світ процесу інформатизації, бурхливого розвитку інформаційних і комунікаційних технологій є поява правових відносин нового типу – інформаційних. Одним із об'єктів цих правовідносин є інформаційні ресурси, адже, як зазначає фахівець в галузі інформаційного права Т. А. Костецька, «під інформаційними слід розуміти суспільні відносини, що пов'язані з формуванням інформаційних ресурсів» [16].

Для того, щоб охарактеризувати інформаційні ресурси як об'єкт інформаційних правовідносин, з'ясувати їх правові ознаки та властивості, спочатку необхідно виявити сутність інформаційних правовідносин як правового явища.

В Україні словосполучення «інформаційні відносини» вперше на законодавчому рівні було закріплено у Законі України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., за яким інформаційні відносини – це відносини, що виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства та держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації [25]. Але слід підкреслити, що натеper вітчизняна теоретична концепція інформаційних відносин у правовій доктрині ще перебуває в процесі формування – у спеціальній літературі з права відсутнє єдине бачення сутності інформаційних правовідносин, існують різноманітні підходи до тлумачення цього поняття.

Так, зокрема, у юридичній науковій літературі досить поширеним є підхід до розуміння інформаційних правовідносин у межах інформаційної концепції права, відповідно до якого інформаційні правовідносини є принципово новим, окремим видом суспільних відносин [35], а також є підхід, який заперечує існування самостійних інформаційних правовідносин з огляду на те, що вони є лише частиною складних правовідносин [17, с. 98].

Українська дослідниця Л. П. Коваленко, дотримуючись інформаційної концепції права, визначає інформаційні відносини як відокремлену, однорідну групу суспільних відносин, що виникають під час обігу інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів у порядку реалізації кожним інформаційних прав і свобод,

а також у порядку виконання обов'язків органами виконавчої влади й місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод [10, с. 117]. Аналогічну думку висловлює і відомий фахівець в галузі інформаційного права В. А. Копилов, який інформаційні відносини характеризує як комплекс суспільних відносин, що виникають під час реалізації інформаційних процесів, тобто під час створення, отримання, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження та споживання інформації, а також процесів створення і застосування інформаційних систем [14, с. 68].

Як частину складних правовідносин пропонує розглядати інформаційні правовідносини О. В. Кохановська. Науковець пропонує поняття «інформаційні правовідносини» використовувати, по-перше, як узагальнююче для усієї сфери інформаційних правовідносин, по-друге, як таке, що конкретизує ті інформаційні правовідносини, які не пов'язані з інформацією як з особистим немайновим або майновим благом [17, с. 5]. З такої ж позиції інформаційні відносини визначає і Г. В. Виноградова та характеризує інформаційні відносини як відносини, врегульовані нормами різних галузей права, що виникають в усіх сферах життя і діяльності особи, суспільства та держави у процесі збирання, зберігання, використання та поширення інформації [6, с. 15].

Дійсно, між членами суспільства можуть складатися відносини, в яких інформація виступає як самостійний об'єкт незалежно від форми, наприклад, відносини щодо створення інформації, визначення права власності на неї, передачі її іншим суб'єктам суспільного життя, обробки, аналізу, переробки, споживання та захисту. Водночас не можна заперечувати існування в суспільстві окремих правових відносин, наприклад кримінальних, цивільних, адміністративних, в яких інформація існує паралельно з основним неінформаційним об'єктом. Так, відносини у сфері соціальної роботи між соціальним працівником та клієнтом соціальної служби, що виникають щодо надання соціальної послуги останньому, передбачають, що соціальний працівник зобов'язаний зберігати в таємниці певну інформацію. Тому погодимося з думкою науковців В. М. Боев і О. Г. Павельєва, які вважають, що необхідно поділити інформаційні правовідносини на безпосередньо інформаційні правовідносини та відносно-визначені інформаційні правовідносини [33, с. 45]. Р. В. Тарасенко пропонує під безпосередньо інформаційними правовідносинами розуміти відносини, що виникають щодо створення інформації,

визначення права власності на неї (з надання права володіння, користування та розпорядження), а також її обігу (передачі іншим суб'єктам, обробки, аналізу, переробки, споживання) та захисту. Здебільшого такі відносини мають охоронний характер, націлені на попередження дій, що порушують чи посягають на інформаційні права суб'єктів. Відносно-визначені інформаційні правовідносини – це частина інших правових відносин (цивільних, адміністративних), умовно відокремлених від однорідних, які реалізуються щодо неінформаційних об'єктів, що впливає на обіг певної інформації. У таких відносинах інформація є факультативним (додатковим) об'єктом правовідносин, що існує паралельно з основним неінформаційним об'єктом [33, с. 45-46].

Наведене вище дозволяє зробити висновок: виникнення, здійснення та припинення інформаційних правовідносин залежить насамперед від специфічних особливостей юридичних властивостей інформаційних об'єктів. Ця обставина зумовлює комплексне застосування методів конституційного, адміністративного, цивільного, трудового та кримінального права (публічно-правового регулювання) та застосування методів приватно-правового регулювання (на рівні правочинів, угод, звичаїв, традицій, професійної, ділової етики) щодо їх упорядкування.

Крім того, необхідно зазначити, що загалом інформаційні правовідносини можливо розглядати в широкому і вузькому сенсі, тобто виділяти два їх види по відношенню до юридичних норм. Під інформаційними правовідносинами в широкому сенсі необхідно розуміти особливу форму соціальної взаємодії в інформаційній сфері, яка об'єктивно виникає до закону, учасники якої наділені правами і обов'язками та реалізують їх з метою задоволення своїх інформаційних потреб та інтересів в особливому порядку, що не заборонений державою. У вузькому сенсі інформаційні правовідносини є різновидом соціальних відносин в інформаційній сфері, які врегульовані юридичною нормою, учасники яких наділені правами і обов'язками та реалізують їх з метою задоволення своїх інформаційних потреб і інтересів в особливому порядку, що гарантований і охороняється державою в особі її органів. Іншими словами, під інформаційними правовідносинами цього виду розуміється юридична норма в дії.

Інформаційні правовідносини як різновид правових відносин мають характерні ознаки, а саме:

- є юридичною формою взаємодії між учасниками відносин;

- формуються на основі правових норм, в яких відображається і закріплюється державна воля;

- утворюються в результаті свідомих дій їх учасників, мають вольовий характер;

- являють собою багато чисельні і різноманітні зв'язки їх учасників, що здійснюються за допомогою покладених на них обов'язків;

- їх реалізація гарантується можливістю державного примусу [34, с. 434].

Водночас інформаційні відносини відзначаються також певною специфікою. Зокрема, як вважає В. А. Копилов, особливості інформаційних правовідносин зводяться до такого: 1) виникають, розвиваються і припиняють існування в інформаційній сфері в умовах обігу інформації; 2) опосередковують державну політику визнання, дотримання і захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері; 3) відображають особливості застосування публічно-правових і приватно-правових методів правового регулювання при здійсненні інформаційних прав і свобод з урахуванням специфічних особливостей юридичних властивостей інформації і інформаційних ресурсів [12]. Л. П. Коваленко вважає, що особливості інформаційних правовідносин характеризують такі твердження: 1) підставою виникнення їх є інформаційно-правова норма; 2) юридична природа інформаційних правовідносин передбачає наявність особливого суб'єкта, у власності або в розпорядженні якого є інформація або інформаційний ресурс; 3) їх основним об'єктом виступає інформація (О. В. Кохановська визначає, що інформація виступає у цивільних правовідносинах найчастіше у формі інформаційного продукту, ресурсу, тощо; інформація як товар має свої особливості, тому для неї має бути передбачений і особливий правовий режим [17, с. 5]; 4) спори між сторонами таких відносин вирішуються в адміністративному або судовому порядку [10, с. 11].

Отже, спираючись на зазначені вище міркування, погодимося з думкою Д. Маріц, відповідно до якої інформаційні правовідносини – це відносини, які регулюються нормами публічного та приватного права, які виникають, змінюються і припиняються між суб'єктами суспільних відносин на підставі юридичних фактів [23, с. 66].

Розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності правового регулювання інформаційної сфери не можливе без з'ясування об'єктної складової інформаційних правовідносин, адже саме об'єкт правовідносин з їх виникнення, здійснення та припинення.

У теорії права відносно об'єкта правовідносин є різні точки зору. А. С. Піголкин, А. Н. Головастікова, Ю. А. Дмитрієв під об'єктом правових відносин пропонують розуміти матеріальні і духовні блага, отримання і використання яких становить інтерес уповноваженої сторони [24, с. 624].

На думку А. Б. Венгерова, поняття «об'єкт правовідносин» відображає різні блага, які намагаються отримати уповноважені суб'єкти. На думку автора, це стани, яких вони намагаються досягнути, та поведінка, якої вони очікують від зобов'язаних суб'єктів [5, с. 471].

Досліджуючи проблемні питання об'єкта правовідносин, С. А. Комаров під поняттям «об'єкти правовідносин» розуміє явища оточуючого світу, з приводу яких виникають суб'єктивні права і суб'єктивні юридичні обов'язки. Автор виділяє точки зору стосовно розуміння цієї дефініції: 1) моністична точка зору полягає в тому, що об'єктом правовідносин можуть бути тільки дії людей; 2) відповідно до другої точки зору (плюралістичної), об'єктом правовідносин можуть бути матеріальні блага (речі, майно, цінності і т. д.), нематеріальні блага (життя, здоров'я, честь і т. д.), продукти духовної діяльності (витвори мистецтва, науки, літератури, комп'ютерні програми і т. д.), цінні папери і документи (гроші, акції, дипломи, атестати і т. д.), а також результати дій учасників правовідносин [11, с. 330]. Вважаємо, що найбільш повно відображає правову природу об'єкта інформаційних правовідносин саме плюралістичний підхід, якого і будемо дотримуватися у своєму науковому пошуку.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» (ч. 2 ст. 4) об'єктом інформаційних відносин є інформація [26]. Зазначений Закон визначає інформацію – як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [26].

Поняття «інформація», походить від латинського слова *informatio*, що означає повідомлення, певні відомості, сукупність яких-небудь даних про стан справ або діяльність кого-небудь [18, с. 158]. Сучасний тлумачний словник української мови визначає інформацію як повідомлення про щось, доведення до відома чогось; відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, чиюсь діяльність [39, с. 293].

У цілому конкретний зміст, який вкладається в поняття «інформація», значною мірою залежить від сфери людської діяльності, галузі науки або знань, в якій воно використовується, і, таким чином, перелік відповідних визначень натепер є практично невичерпним.

У правовій науці поняття «інформація» вперше було закріплено у ст. 177 Цивільного кодексу України як об'єкт цивільних прав. Цивільний Кодекс України відносить інформацію до нематеріальних благ (гл. 15 ЦК України) [36].

Науковці основними юридичними ознаками інформації визначають:

- можливість багаторазового використання необмеженим колом суб'єктів;
- здатність до зберігання, інтегрування, накопичення;
- кількісна визначеність у певних організаційних формах;
- системність, універсальність, нематеріальність [20, с. 42].

Ознаками інформації відповідно до законодавства (стаття 7 Закону «Про інформацію», статті 6, 13 Закону «Про науково-технічну інформацію») є те, що вона може бути об'єктом :

- права власності;
- товарних відносин [27].

Оскільки інформація – категорія нематеріальна, матеріальною формою її існування в інформаційно-правових відносинах є носії інформації [20, с. 43].

У спеціальній літературі виділяють два види носіїв: жорсткі носії – такі, до яких інформація прив'язана у вигляді набору букв, символів, знаків тощо (папір, мікроносії, лазерні диски, що не стираються, тощо); віртуальні носії, до яких інформацію не можливо прив'язати жорстко (дискети з перезаписом, касети магнітних стрічок, ЕОМ тощо).

Закон України «Про інформацію» до носіїв інформації зараховує: документ; інші носії, як матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію; повідомлення засобів масової інформації; публічні виступи. При цьому документ в інформаційних відносинах – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [26]. При цьому розрізняють первинні документи, що містять вихідну інформацію, та вторинний документ – результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів [20, с. 44].

У фаховій літературі є думка, відповідно до якої похідним від поняття «документ» є поняття «інформаційні ресурси» [20, с. 44].

В українській юридичній науці натепер немає одностайної думки щодо правової природи інформаційних ресурсів як об'єкта інформаційних правовідносин. Деякі дослідники по-різному тлумачать факти реальної дійсності, які зумовлюють застосування юридичних щодо формування та функціонування інформаційних ресурсів, приділяють

надмірну уваги суто технічним аспектам їх використання, а не юридичним. Крім того, чинні нормативно-правові акти регулюють правові режими використання інформаційних ресурсів лише в окремих інформаційних системах.

Аналіз праць як вітчизняних, так і закордонних науковців свідчить про існування декількох точок зору щодо розуміння сутності інформаційних ресурсів, їх правової основи.

Прихильники узагальненого підходу до розуміння інформаційних ресурсів ототожнюють їх з інформацією та знаннями, які накопичувалися, оброблялися, систематизувалися і, відповідно, перетворилися у форму, яка найбільш придатна для використання суспільством, має матеріальну цінність. Так, О. А. Шубіна підкреслює: «У певному сенсі інформаційним ресурсом можливо вважати будь-яку зафіксовану інформацію» [38, с. 314].

Найбільшого визнання набуло розуміння інформаційних ресурсів, котре визначає їх як обсяг відомостей зафіксованих на матеріальних носіях, документи та масиви документів. Зокрема, на думку О. В. Сирового, інформаційні ресурси – це повний обсяг відомостей, отриманих з навколишнього середовища, створених у процесі певної діяльності знань, даних, що зафіксовані на матеріальних носіях, систематизовані за певною ознакою чи критерієм та призначені для зберігання і суспільного користування як на виробництві, так і в управлінні [31, с. 22]. Е. Е. Аблякімов вважає: «Державні електронні інформаційні ресурси – це впорядковані масиви даних та електронних документів в інформаційно-телекомунікаційних системах, держателями або розпорядниками яких є органи державної влади або державні підприємства» [1, с. 8]. Колектив фахівців з адміністративного права на чолі з Ю. П. Битяком пропонує інформаційні ресурси розуміти як доступні для використання відомості в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, які зберігаються на відповідних носіях інформації як документи, бази даних і знань, реєстри, кадастри, архіви, бібліотеки, музейні фонди та інші відомості, що є власністю будь-якого суб'єкта інформаційних відносин, слугують задоволенню інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави, мають необхідні реквізити, що дозволяє ідентифікувати їх [2; с. 605-606]. Н. А. Литвин говорить: «Інформаційні ресурси – це, в першу чергу, всі документи, пов'язані як із результатами інтелектуальної, творчої та інформаційної діяльності, так із базами даних, всіма видами архівів, бібліотек, музейних фондів, та інші, що містять відомості та знання, за-

фіксовані на відповідних носіях інформації» [22, с. 144]. І. Л. Бачило зазначає: «Інформаційний ресурс в структурному, предметному сприйнятті являє собою масив або окремих документ, інший об'єкт, що візуально сприймається, який акумулює відомості (інформацію), сформовані за визначеною ознакою або критерієм» [4, с.181]. А. А. Кривоухов висловлює думку про те, що «інформаційні ресурси – це масиви документів і документованої інформації, масиви документів, електронних документів і документованої інформації в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних інших інформаційних системах) [19, с. 12].

Послідовники конкретизованого підходу до розуміння інформаційних ресурсів доводять, що інформаційний ресурс складається з упорядкованого масиву інформації та відповідної інформаційної системи, що існують в рамках певної організаційної структури. Так, А. Н. Прокопенко зауважує, що «інформаційні ресурси – це організована і структурована документована інформація, яка міститься в бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, інформаційних системах [30; с. 160]. І. В. Арістова стверджує, що «інформаційні ресурси – це бази і банки даних, усі види архівів, системи депозитаріїв державних інформаційних ресурсів, бібліотеки, музейні сховища і т. ін.» [3].

Своєрідний підхід до розуміння інформаційних ресурсів, який можливо назвати конструктивним (описує структуру, «конструкцію» інформаційних ресурсів як об'єкта), запропонував німецький вчений Г. Вольфрам. Він проаналізував уявлення десяти різних авторів щодо інформаційних ресурсів і висловив думку, що інформаційні ресурси включають в себе не тільки інформацію, але й інформаційні технології та персонал, зайнятий обробкою інформації (спеціалістів з інформаційних технологій, документознавців, архівістів) [21].

Своє бачення сутності інформаційних ресурсів закріпив законодавець України в законодавчих актах. Так, погляд на інформаційні ресурси міститься у ст. 1 Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», згідно з якою інформаційні ресурси – це сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, базах даних тощо) [28]. Одне з перших комплексних уявлень про інформаційний ресурс було запроваджено нормами ч. 1 ст. 10 Закону України «Про науково-технічну інформацію», згідно з якою інформаційні ресурси – це «сукупність довідково-інформаційних фондів з необхідним довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами збері-

гання, обробки і передачі, що є у володінні, розпорядженні, користуванні державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, комерційних центрів, підприємств, установ і організацій» [27].

Отже, законодавець України дотримується точки зору щодо розуміння інформаційного ресурсу, відповідно до якої останній уявляється як структура, що складається з двох взаємопов'язаних елементів: безпосередньо інформації (сукупність довідково-інформаційних фондів) та певної інформаційної системи, що забезпечує користування цим ресурсом (довідково-пошуковий апарат і технічні засоби зберігання, обробки і передачі). Найбільш універсальне бачення інформаційного ресурсу закріплено в Законі України «Про національну програму інформатизації». Згідно зі ст. 1 Закону, інформаційний ресурс – це сукупність документів в інформаційних системах. Крім того, цією нормою визначаються основні види інформаційних систем, які забезпечують існування і доступ до інформаційних ресурсів, до яких належать: бібліотеки, архіви, банки даних тощо [29].

Ми також дотримуємося конкретизованого підходу до розуміння інформаційних ресурсів.

Визначення правової природи інформаційних ресурсів не можливе без виявлення їх загальних суттєвих ознак. Так, Н. А. Литвин, досліджуючи особливості застосування інформаційних ресурсів фіскальної служби України, виділяє такі загальні ознаки інформаційних ресурсів:

- на відміну від інших видів ресурсів (зокрема, матеріальних) інформаційні ресурси практично невичерпні;

- у процесі використання інформаційні ресурси не зникають, а зберігаються і навіть збільшуються;

- інформаційні ресурси не є самостійними і самі по собі мають лише потенційне значення. Тільки поєднуючись з іншими ресурсами – досвідом, працею, кваліфікацією, технікою, енергією, сировиною, вони є рушійною силою;

- ефективність застосування інформаційних ресурсів пов'язана з ефектом повторного виробництва знань. Інформаційна взаємодія дозволяє одержати нові знання ціною менших витрат, порівняно з витратами праці, енергії, часу на його пряме генерування;

- інформаційні ресурси є формою безпосереднього включення науки до складу виробничих сил. В індустріальному суспільстві наука виступає опосередкованою і безпосередньою продуктивною силою.

Посередником при цьому виступають машини, нові матеріали і препарати. Радикально змінюється характер дії інформаційних ресурсів: продуктивність праці підвищується не на проценти, а на порядки – в 10-100 разів. Здійснюється перехід до тематичних виробничих систем, основою функціонування яких служать інформаційні ресурси та інформаційні зв'язки;

- інформаційні ресурси виникають у результаті не просто розумової праці, а її творчої частини;

- перетворення знань в інформаційні ресурси залежить від можливості їх кодування. Існують дві форми інформаційних ресурсів як відчужуваних знань, що стають повідомленнями, – пасивна й активна. Модель – це опис системи, що відображає певну групу її властивостей. Програма і проспект – кінцеві, синтетичні форми існування інформаційного ресурсу у його життєвому циклі. Модель, алгоритм, програма, проєкт і особливо бази знань виступають активними формами інформаційних ресурсів. Книги, статті, патенти, бази даних є пасивними формами [22, с. 144].

Кожен конкретний інформаційний ресурс, коли використовується як інформація у формі відомостей, що документовані, передані або оголошені таким чином, що можуть бути сприйняті іншою особою, має певні індивідуальні ознаки, до яких насамперед належать їх кількість, зміст, цінність та якість.

Кількість інформаційних ресурсів може виражатися як у кількісних одиницях (сторінки, байти тощо), так і у відносному вимірі (наскільки відомості знімають невизначеність).

Зміст інформаційного ресурсу – це конкретне значення даних і відомостей у тому контексті, в якому вони є зрозумілим для особи.

Цінність інформаційного ресурсу характеризує його суспільне значення і може виражатися як у грошових одиницях, так і у відносному значенні (важливий, неважливий тощо).

Якість інформаційного ресурсу визначає, наскільки він здатен задовольнити інформаційні потреби суб'єктів інформаційних відносин, і характеризується такими критеріями, як повнота, достовірність, цілісність тощо [15, с. 11].

Розкриття правової природи інформаційних ресурсів не буде повним без характеристики саме правового аспекту їх існування, з'ясування саме юридичних їх властивостей.

До юридичних властивостей інформаційних ресурсів належать ті, що безпосередньо зумовлюють специфіку правового регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є

інформаційні ресурси. Якщо дотримуватися позиції, відповідно до якої інформаційним ресурсом можливо вважати будь-яку зафіксовану інформацію, то їх у правовому аспекті можливо охарактеризувати таким чином:

- інформація повинна існувати в момент здійснення правовідносин;
- інформація призначена для фізичних і юридичних осіб та має визначене призначення;
- інформацію можливо передавати та розмножувати;
- інформація має визначену форму й одиницю вимірювання;
- інформація науково обґрунтована і доведена, у зв'язку з чим може бути предметом судового спору;
- інформація юридично закріплена;
- інформація має визначене джерело і, відповідно, може мати отримувача [37; с. 213].

Б. А. Кормич до юридичних властивостей інформаційних ресурсів відносить такі: фізична невідчужуваність; необхідність відокремлення; незалежність прав на інформаційні ресурси; здатність до тиражування [15].

На переконання Д. Маріц, інформація як найпотужніший ресурс може набувати ознак об'єкта майнового обороту в результаті зацікавленості з боку інших осіб на її отримання [23, с. 67]. Відповідно, правові дії щодо «придбання» і «продажу» інформаційного ресурсу перетворюють його на предмет договірних відносин. До того ж інформаційні ресурси як об'єкт інформаційних правовідносин можуть виступати як:

- товар у процесі їх створення, зберігання, розповсюдження та використання;
- джерело для прийняття рішень;
- джерело отримання знань у процесі здійснення права на освіту;
- засіб сповіщення суспільства про події та явища в порядку здійснення права на інформацію;
- засіб звітності про діяльність юридичних та фізичних осіб;
- засіб реалізації прав та свобод особи через надання відомостей про особу різним структурам (право на життя, право на житло, право на медичне обслуговування, право на труд тощо);
- засіб реалізації певних цілей (отримання прибутку, залучення клієнтів тощо) [32].

Залежно від інтересів та потреб учасників інформаційних відносин інформаційні ресурси можливо класифікувати таким чином:

- 1) за способом утворення інформації:
 - первинні (природні) – інформаційні ресурси, що містять інформацію, яка сформувалась у природних умовах;

- вторинні (штучні) – інформаційні ресурси, що містять відомості, отримані штучно в процесі науково-дослідної діяльності, будь-якої творчої роботи, яка ґрунтується на обробці наявної інформації за спеціальними параметрами та моделями. Як зазначає Д. П. Калаєнов, будучи неповним відображенням, вторинна інформація залежить від первинної [9; с. 61];

- 2) за способом фіксації [8; с. 7]:

- зафіксовані на машинних носіях інформаційні ресурси, обробка яких ведеться за допомогою машин, називаються активними інформаційними ресурсами [7; с. 35];

- зафіксовані на інших, немашинних носіях (папір, плівка тощо);

- 3) за способом формування інформаційних масивів та поширення інформації:

- стаціонарні інформаційні ресурси, що формуються та використовуються, як правило, в спеціалізованих інформаційних організаціях за допомогою їх інформаційних систем;

- пересувні (мобільні) інформаційні ресурси формуються головним чином у вигляді банків даних, що включають у себе базу даних та пошуковий апарат до неї, і поширюються як інформаційний продукт на переносних носіях інформації (CD-ROM) [13, с. 39-40];

- 4) за територіальною належністю:

- міжнародні – зібрані на території декількох країн і також є об'єктом їх користування;

- національні – є національним надбанням певного народу;

- регіональні – що сформовані та використовуються на території певного регіону;

- місцеві – забезпечують потребу в інформаційних ресурсах окремих місцевостей;

- 5) за формами власності:

- міждержавні – належать декільком державам;

- державні – належать певній державі. Державні інформаційні ресурси формуються як усіма гілками влади, так і вищими, центральними (міністерствами та відомствами) та місцевими органами і поділяються на види відповідно до цієї належності. До цієї категорії належать і інформаційні ресурси ОВС України;

- інформаційні ресурси юридичних осіб – ресурси, що є власністю підприємств, установ, організацій як державної, так і недержавної форм власності;

- інформаційні ресурси окремої особи;

- змішаної власності;

- 6) за характером інформації, що міститься в інформаційних ресурсах:

- документальні – включають у себе саме документи;

- фактографічні – містять опис будь-яких фактів і формуються у вигляді карток, каталогів;

7) за способом організації зберігання та використання:

- традиційні інформаційні ресурси (масив документів, фонд документів, архів); автоматизовані інформаційні ресурси (банк даних, автоматизована інформаційна система, база знань);

8) за режимом доступу:

- відкриті – доступні для користування усім;

- з обмеженим доступом, які у свою чергу поділяються на конфіденційні і таємні;

9) за сферами людської діяльності (галузями):

- технічної інформації;
- економічної;
- військової;
- політичної;
- правової;
- медичної;
- наукової інформації тощо [31].

Привертає увагу розподіл інформаційних ресурсів інформаційного простору органів державної влади, що пропонується І. В. Арістовою. Ці інформаційні ресурси, на її думку, можна надати у вигляді трьох головних складників:

- інформаційного ресурсу для оперативного управління в мирний час;
- інформаційного ресурсу проблемно-орієнтованої інформації;
- інформаційного ресурсу особливого періоду [3, с. 315].

З огляду на вищезазначене, можна констатувати: специфічні особливості юридичних властивостей інформаційних ресурсів дають можливість розглядати їх як юридичні факти. Інформаційні ресурси як юридичні факти слугують приводом для застосування правових норм, що визначають ключові правила їх формування, використання та розвитку. Такими нормами є:

1) право власності на інформацію, окремі документи та масиви документів в інформаційних системах;

2) порядок документування інформації, надання документам юридичної сили та її підтвердження;

3) категорії інформації відповідно до рівня доступу до неї;

4) мета й порядок захисту інформації;

5) права суб'єктів, що беруть участь в інформаційних відносинах щодо певного інформаційного ресурсу.

Таким чином, можна констатувати: інформаційні ресурси є окремим об'єктом інформаційних правовідносин. При цьому інформаційні ресурси – це організована і

структурована документована інформація (знання, відомості), яка міститься в бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, інформаційних системах. Правова природа інформаційних ресурсів як об'єкта інформаційних правовідносин є різнобічною, і це повинно враховуватися під час розроблення конкретних організаційних заходів та засобів і способів правового регулювання суспільних відносин, що виникають із приводу інформаційних ресурсів. Адже особливості юридичних властивостей інформаційних ресурсів виявляються в інформаційних системах та інформаційних процесах, які забезпечують реалізацію основних інформаційних прав, що закріплені в конституційних нормах, і обов'язків відповідних суб'єктів у порядку забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Аблякимов Е. Е. Правові основи формування державних електронних інформаційних ресурсів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес: фінансове право; інформаційне право» / Е. Е. Аблякимов; Мін-во освіти і науки України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/search?q=Аблякимов%20Е.Е.%20Правові%20основи%20формування%20державних%20електронних%20інформаційних%20ресурсів%20%20авторефера>.
2. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за аг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Х.: Право, 2013. – 656 с.
3. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова ; за заг. ред. д. ю. н., проф. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 386 с.
4. Бачило І. Л. Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, Н. А. Федотов ; под ред. акад. РАН Б. Н. Топорнина. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2001. – 789 с.
5. Венгеров А. Б. Теория государства и права : учебник / А. Б. Венгеров. – 6-е изд., стереотип. – М.: Омега-Л, 2009. – 607 с.
6. Виноградова Г. В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні : навчальний посібник / Г. В. Виноградова. – К.: Юстінан, 2006. – 171 с.
7. Громов Г. Р. Национальные информационные ресурсы: проблемы промышленной эксплуатации : монография / Г. Р. Громов. – М.: Наука, 1984. – 240 с.
8. Елепов Б. С. Управление процессами использования информационных ресурсов : монография / Б. С. Елепов, В. М. Чистяков. – Новосибирск: Наука. Сиб. отд.-ние, 1989. – 238 с.

9. Калянов Д. П. Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел Украины : учебное пособие / Д. П. Калянов. – Одесса: АО БАХВА, 1998. – 128 с.
10. Коваленко Л. П. Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес: фінансове право; інформаційне право» / Л. П. Коваленко; Мін-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2014. – 37 с.
11. Комаров С. А. Общая теория государства и права : учебник / С. А. Комаров. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.
12. Копылов В. А. Информационное право : учебник / В. А. Копылов. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005.
13. Копылов В. А. Информационное право : учебное пособие / В. А. Копылов. – М.: Юристъ, 1997. – 472 с.
14. Копылов В. А. Информационное право : учебник / В. А. Копылов. – М.: Юрист, 2002. – 512 с.
15. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник / Б. А. Кормич. – Харків: БУРУН і К., 2011. – 334 с.
16. Костецька Т. А. Інформаційне право України / Т. А. Костецька. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 170 с.
17. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Кохановська; Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 34 с.
18. Краткий словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, Ф. Н. Петрова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1952. – 488 с.
19. Кривоухов А. А. Правовое регулирование защиты государственных информационных ресурсов : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 05.13.19 «Методы и системы защиты информации, информационная безопасность (юрид. науки)» / А. А. Кривоухов; Воронежский ин-т МВД России. – Воронеж, 2006. – 24 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tekhnosfera.com/pravovoe-regulirovanie-zaschity-gosudarstvennyh-informatsionnyh-resursov> [Дата звернення: 14.02.2018]
20. Кульчий О. О. Інформаційне право : навчально-методичний посібник / О. О. Кульчий. – Полтава: ПУЕТ, 2015. – 193 с.
21. Ларин М. В. Управление документацией в организациях / М. В. Ларин. – М.: Научная книга, 2002. – 288 с.
22. Литвин Н. А. Деякі особливості застосування інформаційних ресурсів органами державної фіскальної служби України / Н. А. Литвин // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 2. – С. 144-146. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/550/1/506_IR.pdf
23. Маріц Д. Поняття та зміст Інформаційних правовідносин / Д. Маріц // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2016. – жовтень. – С. 64-67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/5/15.pdf>
24. Пиголкин А. С. Теория государства и права : учебник / [А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриева] ; под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт; ИД Юрайт, 2010. – 744 с.
25. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2658 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
26. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2658-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110106>
27. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12> [Дата звернення: 2.03.2018]
28. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>.
29. Про національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>.
30. Прокопенко А. Н. О содержании понятия информационные ресурсы в праве / А. Н. Прокопенко // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал. – 2010. – № 1. – С. 157-160. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/o-soderzhanii-informatsionnye-resursy-v-prave>
31. Сировой О. В. Організаційно-правові засади управління інформаційними ресурсами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес: фінансове право; інформаційне право» / О. В. Сировой ; Мін-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т внутр. справ – Х., 2006. – 21 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.google.com/search?q=Сировой%20автореферат%20організаційно%20правові%20засади%20управління%20інформаційними%20ресурсами>
32. Структура та характеристика елементів інформаційних правовідносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/informatsijne-pravo/557-struktura-ta-kharakteristika-elementiv-informatsijnikh-pravovidnosin.html>
33. Тарасенко Р. В. Інформаційне право : навчально-методичний посібник / Р. В. Тарасенко. – Луганськ: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 512 с.
34. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онищенко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
35. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса / Ю. А. Тихомиров. – М., Изд-во Тихомирова М. Ю., 1998. – 798 с.

36. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [Дата звернення: 2.03.2018]

37. Шокиров Г. А. Информация как основной объект информационных правоотношений: теоретический и практический аспекты / Г. А. Шокиров // Вестник Томского государственного университета. – 2017. – № 415. – С. 212–216. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://cyberleninka.ru/article/n/informatsiya-kak-](https://cyberleninka.ru/article/n/informatsiya-kak-osnovnoy-obekt-informatsionnyh-pravoотношений)

[osnovnoy-obekt-informatsionnyh-pravoотношений-teoreticheskiy-i-prakticheskiy-aspekty](https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnyh-pravoотношений)

38. Шубина О. А. Информационный ресурс: понятие, виды / О. А. Шубина // Вестник Красноярского Государственного Аграрного Университета. – 2011. – № 12. – С. 312–314. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnyu-resurs-ponyatie-vidy>

39. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонская. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. – 672 с.

В статье исследуются информационные правоотношения как правовое явление, очерчиваются их особенности, признаки и виды, а также выясняется объектная составляющая информационных правоотношений. Также автором рассматриваются информационные ресурсы как объект информационных правоотношений, определяются их общие и индивидуальные признаки, юридические особенности, приводятся примеры их классификации.

Ключевые слова: информация, документы, информационные ресурсы, правоотношения, информационные правоотношения, объект информационных правоотношений, юридические особенности информационных ресурсов.

The article investigates informational legal relations as the legal phenomenon, defines their peculiarities, criterion and types and also discovers the object component of the informational legal relations. The author also considers the informational resources as the subject matter of the informational legal relations, defines their general and identifying characteristic, legal features, provides an example of their classification.

Key words: information, documents, informational resources, legal relations, informational legal relations, subject matter of the informational legal relations, legal features of information resources.

